

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' נח תש"פ | גליון מס' 159

כתיבה: הרב מרדכי גור | עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

השואל מטר טרם הזמן שנקבע

מדוע לא מתחילים לשאול גשמים החל מחג שמיני עצרת? והאם הטעם שייך גם בזמנינו? | האם מצות עליה לרגל נוהגת גם בזמן הזה? | מי אלו הסוברים להתחיל לשאול מחג שמיני עצרת? ומהו טעמם? | מי שאמר 'מוריד הטל' במקום 'משיב הרוח ומוריד הגשם' האם צריך לחזור? | "שבת יביע אומר"

שאלת טל ומטר עד ז' בחשון, כדי שייפיקו לשוב לבתיהם. וסיוע לכך מדברי המדרש (שיר השירים רבה, פ"ד ס"ב): "הנך יפה עיניך יונים" - מה יונה זו אף על פי שאתה נוטל גוזליה מתחתיה אינה מנחת שובכה לעולם, כך ישראל אף על פי שחרב בית המקדש, לא ביטלו עלייתם שלש רגלים בשנה". וזה על פי מה שאמרו (שמות רבה, פ"ב ס"ב, וראה עוד קהלת רבה פ"א ס"ב) "מעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי".

וכן כתב בשו"ת התשב"ץ (ח"ג סי' רא) שיש סמך וראיה שעדיין קדושת ירושלים והמקדש קיימת, שהרי עדיין עולים לרגל ממצרים וסוריה ושאר ארצות, וגם נשאר שם מהניסים שהיו בירושלים בזמן בית המקדש, שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום בירושלים, וכולם נכנסים ויושבים רווחים, כי עדיין ירושלים בקדושתה עומדת. ובספר חסידים (הוצאת מקיצי נרדמים, סימן תרל) מובא שרבינו האי גאון היה עולה לירושלים בכל שנה לקראת חג הסוכות, [אולי סבר כדעת הרמב"ם בפירוש המשניות (סוכה פ"ג מ"א, ועי' ביכורי יעקב סימן תרנח סק"א) שמצות לולב נוהגת מן התורה בירושלים בכל שבעת ימי חג הסוכות], וביום הושענא רבה היה מקיף את הר הזיתים כשהכהנים הולכים לפניו והעם הולך אחריו. הרי שכבר לפני כאלף שנים היו עולים לרגל.

ואמנם המצוה דאורייתא של עליה לרגל היא להביא קרבן להקריבו בבית המקדש, מכל מקום גם בזמן הזה נהגו קהילות ישראל מכל הארץ ומחוץ לארץ לעלות לירושלים ולכותל המערבי (עי' בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רלג, ובשו"ת מהר"ץ חיות סימן עו פ"ג, ובחידושי המהר"ץ חיות גיטין ד ע"ב ונדרים כג ע"א), שקדושת השכינה אינה בטלה לעולם. לפיכך מכיון שעדיין שייך הטעם של עולי רגלים, אין לשאול טל ומטר בברכת השנים אלא מז' בחשון והלאה, אף בזמן הזה.

הסוברים להתחיל לשאול מחג שמיני עצרת

ואמנם רבינו הרמב"ן סובר שבזמן הזה צריכים להתחיל לשאול טל ומטר בברכת השנים החל ממוצאי חג שמיני עצרת והלאה, הואיל ואין עולי רגלים מצויים בזמן הזה כמו בזמן בית המקדש, (הובא בספר ארחות חיים (הלכות תפלה סי' קט), וכן כתב תלמיד הרמב"ן בפירושו (תענית י ע"א) בשם רבו, [וניתן להוסיף שבזמנינו שישנם מטוסים ורכבים, על כן אין צריך להמתין משך ט"ו ימים עד שיגיע אחרון

שאלה: כידוע, מיום חג שמיני עצרת החלו בהזכרת גשם באמירת 'משיב הרוח ומוריד הגשם', אך בקשת גשם ושאלת מטר 'ותן טל ומטר לברכה', בארץ ישראל מתחילים לשאול החל מ-ז' בחשון, ובחו"ל החל מיום השישים לתקופת תשרי. מי שטעה ושאל טל ומטר בברכת 'ברך עלינו' מיד לאחר חג שמיני עצרת, קודם ז' בחשון (-בארץ ישראל, ובחו"ל כנ"ל), האם חייב לחזור ולהתפלל כדין מי שטעה ושאל טל ומטר בברכת השנים בימי הקיץ, או מכיון שהחל מיום שמיני עצרת מתחילים להזכיר בתפלה 'משיב הרוח ומוריד הגשם', גם אם שאל טל ומטר, בדיעבד אינו צריך לחזור?

מתי תחילת זמן שאלת הגשמים?

תשובה: במשנה (תענית י ע"א) שנינו: "בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים, רבן גמליאל אומר בשבעה בו, חמשה עשר יום לאחר החג, כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת", פירוש, בשביל עולי רגלים בזמן שהיה בית המקדש קיים, ולאחר הרגל חוזרים למקומם, לפיכך יש להימנע מלשאול טל ומטר עד ז' בחשון, כדי שייפיקו להגיע לגבול ארצם ולמצוא מחסה מזרם וממטר, ולא ידביקום הגשמים בעת הליכתם בשובם לבתיהם. ונפסקה הלכה בגמרא כרבן גמליאל, שמתחילים לשאול את הגשמים בז' בחשון. וכן פסק הר"ף שם.

וכתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות תפלה ה"ז): "משבעה ימים במרחשון שואלים את הגשמים בברכת השנים, כל זמן שמזכירים הגשם בתפילה. במה דברים אמורים בארץ ישראל, אבל בשנער ובסוריה ובמצרים ובמקומות הסמוכים להם והדומים אליהם, שואלים את הגשמים ביום שישים לאחר תקופת תשרי". והר"ן (תענית י ע"א) ביאר, שאף על פי שבזמן הזה, לאחר שחרב בית המקדש, אין מצוות עליה לרגל נוהגת, מכל מקום כיון שיש עדיין פירות שטוחים בשדות, ואם יבואו עליהם גשמים יפסידום, [וכפי שהזכירו טעם זה בגמרא (שם ד ע"ב)], על כן אף בזמן הזה אין לשאול טל ומטר עד ז' בחשון.

האם מצות עליה לרגל נוהגת גם בזמן הזה?

ונראה שטעם הרמב"ם הוא לפי שגם לאחר החורבן היו עם ישראל נוהרים ומתאספים מכל סביבות ארץ ישראל לעלות לרגל לירושלים, כמו שעושים גם היום, ומפני עולי רגל אלו ראוי לאחר

שבישראל לנהר פרת]. וכן כתב בחידושי הריטב"א (תענית י ע"א), והובאה שיטה זו גם במאירי (שם). אולם הראב"ה (תענית, סי' תתמח), והאור זרוע (ח"ב סי' ת), והראב"ן בספר המנהיג (סי' נו) פסקו כדעת הרי"ף והרמב"ם שגם בזמן הזה אין שואלים את הגשמים אלא מז' בחשון. וכן פסקו הטור והשולחן ערוך (או"ח סי' קיז ס"א).

ולפי זה מי שטעה ושאל מטר קודם ז' בחשון, לא מבעיא לדעת הרמב"ן וסיעתו שיצא ידי חובה, אלא אף לדעת הפוסקים האחרים, שהלכה כמותם, וכן אנו נוהגים כדבריהם, בדיעבד שכבר שאל טל ומטר לפני ז' בחשון, יצא ידי חובתו, ואינו צריך לחזור ולהתפלל, שדוקא השואל טל ומטר בקיץ, לפני חג שמיני עצרת, צריך לחזור ולהתפלל, מפני שאז הגשמים סימן קללה הם, וכמו שאמרו בירושלמי (פ"ה דברכות ה"ב), וכמו שפירשו התוספות (תענית ג ע"ב) בשם רבינו נתנאל. אבל לאחר חג שמיני עצרת שהוא עונת הגשמים, ולכן מזכירים בתפילה 'משיב הרוח ומוריד הגשם', כמבואר במשנה (ריש תענית, ב ע"א), אלא שאין שואלים את הגשם מסיבות אחרות, אין להקפיד בדיעבד על שאלת טל ומטר. וכן מתבאר מדברי הר"ן (תענית ג ע"ב).

הגשמים בחג אינם סימן קללה

וכיוצא בזה פסק בשו"ת הרדב"ז (ח"ה סי' ב' אלפים ונ"ה) שאם שאל טל ומטר בתוך שישים לתקופת תשרי במצרים, אין מחזירים אותו, לפי שאין הגשמים בימים אלו סימן קללה. ומדבריו נלמד לדין ששאל לפני ז' בחשון, שאינו חוזר. גם הגאון רבי חיים שבת' בשו"ת תורת חיים (ח"ג סי' ג) כתב שבחוץ לארץ שאין שואלים טל ומטר עד שישים יום לתקופת תשרי, אם טעה ושאל טל ומטר בברכת השנים בתוך הזמן הזה, אינו חוזר להתפלל, שאילו היה סימן קללה לא היו מזכירים בימים אלו 'משיב הרוח ומוריד הגשם'. ואמנם הגאון רבי יעקב קאשטרו - בן דורו של מרן ה'בית יוסף' - בשו"ת אהלי יעקב (סי' פז) חולק בזה על הרדב"ז רבו, וסובר שהטועה ושואל טל ומטר בחוץ לארץ קודם שישים יום לתקופה צריך לחזור ולהתפלל, וכן כתב הקרבן נתנאל (תענית פ"א סי' ד אות ד), מכל מקום נראה שהעיקר להלכה כדעת הרדב"ז וסיעתו, שטעמם ונימוקם עמום, כאמור. וכן פסק בספר מטה משה (סי' קמא), וגם מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן קיז סק"ג) הסכים לדעת הרדב"ז, וכן כתב הגאון רבי חיים מודעי בשו"ת חיים לעולם (או"ח סימן א).

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סי' תי סק"ו) כתב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ח קניבסקי שליט"א. שמי שטעה ושאל מטר לפני ז' בחשון צריך לחזור. אולם אחר אלף המחילות מכבוד תורתם, נעלם מהם מה שכתבו בשו"ת הרדב"ז, מטה משה, שו"ת תורת חיים, מרן החיד"א והגאון רבי חיים מודעי בשו"ת חיים לעולם. ואילו ראו את כל הפוסקים הללו היו מודים שאפילו נזכר באמצע התפילה, יכול להמשיך בתפילתו ואינו צריך לחזור, כי סוף סוף אינו סימן קללה, שעשיו הוא זמן הגשמים.

הלכה למעשה

ולכן להלכה למעשה, הטועה ושואל טל ומטר בברכת השנים קודם ז' בחשון, ונזכר באמצע תפלתו, ימשיך בתפלתו ולא יחזור כלל. וכן אם סיים תפלתו ואחר כך נזכר שטעה בתפלתו ושאל טל ומטר, אינו צריך לחזור. אולם אם ירצה לחזור ולהתפלל בתורת נדבה ושיחדש בה בקשת צרכיו בברכת 'שומע תפלה', רשאי [כדעת

הביה"ל (סי' קיז ס"ב)], אך אינו פשוט להתפלל סתם תפילת נדבה, אלא אם יודע שיוכל לכון היטב.

אמר 'מוריד הטל' במקום 'משיב הרוח ומוריד הגשם'

אם לא אמר 'משיב הרוח ומוריד הגשם', אלא המשיך כהרגלו לומר 'מוריד הטל', אם נזכר באמצע הברכה, טוב שיחזור לומר 'מוריד הגשם' וימשיך משם והלאה, ואם כבר אמר 'ברוך אתה ה' מחיה המתים', ימשיך 'אתה קדוש וכו'', ולא יפסיק לומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' בין ברכה לברכה, משום הספק. ודוקא בשכח לומר 'עלה ויבוא' ונזכר בין ברכת 'רצה' ל'מודים' יכול לאומרו שם, שאם לא יעשה כן יצטרך לחזור, אך מי שלא הזכיר גשם שאינו צריך לחזור, לא יאמר בין ברכה לברכה. ולכן אם כבר אמר 'ברוך אתה ה'', כדי לחתום 'מחיה המתים', ונזכר שלא הזכיר גשם, לא יסיים 'למדני חוקיך' כדי לחזור ולהזכיר גשם, כיון שהזכיר טל ויצא בכך, וימשיך בתפילתו.

ברם, כל זה לפי מנהגינו שאנו רגילים לומר 'מוריד הטל' בכל ימות הקיץ, וממילא אם בחורף לא הזכיר גשם, בודאי שאמר 'מוריד הטל' כהרגלו, לפיכך אינו צריך לחזור. אבל הנוהגים שלא להזכיר טל בימות הקיץ, אלא "רב להושיע, מכלכל חיים בחסד", ואמר כן בימות הגשמים, והשמיט 'משיב הרוח ומוריד הגשם' ולא הזכיר כלום, אם נזכר באמצע הברכה, חוזר להזכיר גשם, ואם אמר 'ברוך אתה ה'', שבסוף הברכה, יסיים 'למדני חוקיך' ויחזור להזכיר גשם. ואם חתם 'מחיה המתים', יאמר שם בין ברכה לברכה 'משיב הרוח ומוריד הגשם'. ואם התחיל בברכת 'אתה קדוש', אפילו לא אמר אלא תיבה אחת, חוזר לראש התפלה.

"שבת יביע אומר"

כידוע השבוע יחול יום-השנה והאזכרה למרן האבא, רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, ואת השבת שלפני כן הכריזהו כ"שבת יביע אומר". רבנים רבים, אשכנזים וספרדים, אמרו לי כי בחיים חיותו של מרן זצ"ל הם לא זכו להכיר את ספריו, שו"ת יביע אומר ועוד. הועלמו מעיניהם ולא ידעו את תורתו. וכעת לאחר פטירתו הם מעיינים ב'יביע אומר', ורואים שכל התורה נמצאת שם! אורח-חיים, יורה-דעה, אבן-העזר, חושן-משפט. על כל דבר מרישא ועד גמירא, החל מהגמרא עם הראשונים ועד האחרונים. מעולם הוא לא טעה בהבנת דברי הראשונים, ולא התבלבל בין דעת הרשב"א והתוספות וכיו"ב, ותמיד דימה מילתא למילתא בצורה נכונה. ממש "תורת אמת בפיו".

ולכן אני קורא בזאת, שכדאי לכל בני התורה, וכל הציבור היקר, שילמדו בשבת זו, שבת בראשית, בתורה של מרן. אם זה ב'יביע אומר', אם זה ב'יחיה דעת', אם זה ב'חזון עובדיה', ואם זה ב'ילקוט יוסף', שהפסקים בספרים אלו מבוססים על פי דעת הפוסקים על פי כללי הפסיקה, ולא סתם סברות. וכל שכן כאשר לא נעלמו ממנו כל דברי הפוסקים, ותורתו של מרן, שהיה בקי בראשונים ובאחרונים וידע את כל הפוסקים - תורת אמת בפיו. ולכן כדאי שכל אחד ואחד ינצל שבת זו, אם זה אחרי הסעודה בליל שבת וכן ביום שבת, ילמד בתורתו של מרן, ומרן בשמים זכותו תאיר ותגן על כולנו, שתהיה שנה טובה ומבורכת, תזכו לשנים רבות, נעימות וטובות, אמן ואמן.

'פינת ההלכה' של מרן הראשון לציון שליט"א משודרת בכל יום שישי בשעה 15:45 - 'כאן-מורשת'

ניתן להאזין גם בקו 'בית יצחק': 0772-660-880 בשידור חי וחוזר

להנצחות (להצלחות, לרפואות ולעילוי נשמות) ולקבלת הגליון במייל: yk3121405@gmail.com | כל הזכויות שמורות ©